

MIRK MÁRIA

Német nemzetiségi nyelvhasználat Pilisszentivánon

Szülőfalum, Pilisszentiván német nemzetiségi község, ami a köztudatban úgy él, hogy „svábok lakják”.

Mindenekelőtt szeretném tisztázni azt, hogy a dolgozatban mit értek a „sváb” szón. Ehhez Hutterer Miklós *A germán nyelvek* című könyvéből idézek: „A török hódoltság utáni német telepések ‘sváb’ elnevezése csupán általánosítás, amely etnikailag elsősorban frank és bajor csoportokat takar, annak ellenére, hogy a telepések maguk is többnyire átvették ezt a megjelölést. (...) A magyarországi németségnek csak elenyésző töredéke sváb: néhány falu, Szatmár illetve Pécs térségében és Hajós a Duna mellett. (...) A mai Magyarország területén beszélt német nyelvjáráások nagyobb része a bajor-osztrák csoporthoz tartozik (Nyugat-Magyarország, Dunántúli-középhegység, ideértve Budapest és környékét is).”¹

Ezek szerint, mivel a község Budapesttől mintegy 20 km-re, a Budai-hegység és a Pilis határán fekszik, Pilisszentiván német nyelvjárása is ide tartozik. A továbbiakban azonban - alkalmazkodva a konvencionális elnevezéshez - svábnak fogom nevezni a községben használatos nyelvjárást, megkülönböztetve ezzel az irodalmi némettől, amit az iskolában tanítanak, amelynek írásbeli formája van, és amely a tömegkommunikációban is használatos.

Az említett köznapi megállapítás, hogy Pilisszentivánt svábok lakják, így statikus értelemben már nem érvényes. A község lakosságának száma folyamatosan növekszik, ami nem annyira a természetes szaporodás, mint inkább bevándorlás következménye. A közeli zsúfolt fővárosból kifelé igyekeznek az emberek. Ezzel ellentétesen hat a növekvő mobilitás és az urbanizáció következtében a főváros felé történő vándorlás, de inkább csak ingázás formájában, a városba való beköltözés ritkán előforduló jelenség.

1. sz. táblázat: Születések és halálozások száma 1985-1994 között

Év	Születések	Halálozások	Szaporulat
1985	48	44	+ 4
1986	47	30	+ 17
1987	52	37	+ 15
1988	37	44	- 7
1989	44	40	+ 4
1990	35	46	- 11
1991	33	33	0
1992	49	32	+ 17
1993	55	44	+ 11
1994	59	49	+ 10

A községben tehát 1985-1994 között, 10 év alatt, a természetes szaporulat 60 fő volt. Sem a megelőző; sem a rá következő években nem történt egyéb jelentős demográfiai vagy gazdasági esemény, ezért feltételezhető, hogy a népességszaporulat üteme sem változott számottevően. A lakosság számának növekedése 1970-1980 (140 fő), illetve 1980-1990 között (141 %) csakis bevándorlással magyarázható.

2. táblázat: Pilisszentiván lakossága²

Év	Lakosság	Német	Magyar	Szlovák	Román	Délszláv	Egyéb
1724	5 család						
1730	11 család						
1737	15 család						
1745	131 fő						
1757	109						
1775	542						
1785	379						
1829	600						
1857	600						
1869	628						
1880	648	610	12	2			24
1890	808	801	6	1			
1900	1222	1074	65	12	1	11	59
1910	2277	1404	582	67	15	199	10
1920	2173	1629	429	55	3	21	36
1930	2810	1534	1265	1	1	4	5
1941	2286	1656	600	14	1	10	5
1949	2496	94*	2393	2		1	6
1960	2974	7• 208*					
1970	3240	101*					
1980	3328	19• 121* 627°					
1990	3426	290 nemz. 180* 1780°					

(• = nemzetiség; * = anyanyelv; ° = tanácsi, illetve polgármesteri minősítés)

A nemzetiségi lakosság számának megállapítása eddig többnyire becslés alapján történt, mivel a nemzetiségi hovatartozás nem olyan objektív kategória, amelybe néhány kritérium alapján az egyént egyértelműen be lehet sorolni. A nemzetiségi hovatartozás kritériumai közül mindenesetre legfontosabb és legszembevetőbb a nyelvhasználat, de nem elhanyagolható tényezője az egyén kulturális igénye és gyakorlata, a származás, valamint az a jog, hogy valaki egy bizonyos nemzetiséghez tartozónak érezze és vallja magát. Bethlen István egykori miniszterelnök a pilisvörösvári választókerületben 1926. október 25-én megtartott beszédében mondta: „Korábban azt hittük, vagy legalábbis sokan azt hitték, hogy a hazafiság a nyelvtől függ. Most tudjuk, hogy nem az anyanyelv a döntő, hanem az érzület.”³

Szerettem volna viszonylag objektív módon megtudni, hogy valójában mennyi a község nemzetiségi lakosságának száma.

A kutatás első fázisában kérdőív segítségével próbáltam kideríteni, hogy hány ember és milyen mértékben képes használni a mindennapos kommunikáció során a sváb nyelvet. Az első fázis eredményeiből viszont nem derült ki, hogy ezt a potenciált az emberek mennyire használják ki, milyen mértékben élnek a lehetőséggel, hogy közlési igényeiket több nyelven is ki tudják elégíteni. Még kevésbé derült ki az, hogy mely tényezők befolyásolják az egyik, illetve másik nyelvi kód választását a nyelvhasználat során.

Ezért a kutatás második lépcsőjében azt a csoportot választottam ki, amelynek kommunikációs eszközként a német nyelvjárás is rendelkezésére áll. Részletes kérdőívet dolgoztam ki, melynek segítségével megpróbáltam feltérképezni ezen

emberek családi és nyilvános nyelvhasználatát, valamint érzelmi beállítottságát a rendelkezésre álló nyelvi kódokkal szemben. Ily módon kiszűrhetők a nyelvhasználatot befolyásoló tényezők. A második felmérés eredményeinek bemutatása egy külön dolgozat témája lesz.

A kapott eredményeken keresztül tetten érhető a családon belül az asszimiláció folyamata és jelenlegi állapota. Mert hogy az asszimiláció ma Magyarországon hatalmas léptekkel és feltartóztathatatlanul halad előre, az kétségtelen tény.

3. táblázat: Magyarország német nemzetiségű lakossága⁴

Év	A német lakosság száma		Németek az összlakosság százalékában
1880	1869877		13,6 %
1890	2129406		12,2 %
1900	2113181		11,0 %
1910	2037435		9,8%
1920	551624		6,9 %
1930	478630		5,5 %
1941	477057	német anyanyelvű	5,1 %
1949	22455	német anyanyelvű	0,2 %
1955	220000	német anyanyelvű	(KSH becsült adat)
1960	51000	német anyanyelvű	0,5 %
1970	35594	német anyanyelvű	0,3 %
1980	11310	német nemzetiségű	0,1 %
	31231	német anyanyelvű	0,3 %
1990	30824	német nemzetiségű	0,3 %
	37511	német anyanyelvű	0,4 %

Ha csak a népszámlálás puszta számadatait vennénk figyelembe, akkor az elmúlt 15 év viszonylatában a német nemzetiség örvendetes szaporodását kellene megállapítanunk mind az országban, mind a községben is (vö. 2. táblázat). A történelmi háttér ismeretében azonban a számoknak egy egészen más jellegű mozgatórugóját fedezhetjük fel: az egyén félelmét az államhatalomtól. A második világháború utáni kitelepítések arra készítették a németeket, hogy megtagadják nemzetiségi hovatartozásukat. Napjainkra ez a görcs oldódott, és főleg a fiatalok merik bátran vállalni nemzetiségi azonosságukat. Vessünk csak egy pillantást a számokra!

Magyarországon 1941-ben 477057 ember vallotta anyanyelvének a németet. Ezen bevallás alapján telepítettek ki Németországba 1941 - 1949 között 177-230000 embert. A magyarországi német nemzetiség a második világháborúban mintegy 70-90000 főnyi veszteséget szenvedett. Egyszerű számolással megállapítható, hogy 157-230000 német nemzetiségű, magyar állampolgárságú lakosnak kellett az országban maradnia. Ezt a számolást a KSH 1955-ben el is végezte, figyelembe véve az 1930-as és 1941-es népszámlálás eredményeit, a kitelepítéseket, a háborús veszteségeket, az asszimilációt és a német nemzetiségre jellemző népességi folyamatokat, és hivatalos végeredményként közölte, hogy Magyarországon 1955-ben 220 ezer német anyanyelvű személy él.⁵ Ez a becsült adat él a köztudatban mind a mai napig Magyarországon, de külföldön is. Summa summarum: a népszámlálási adatokból nem lehet az asszimilációt megállapítani. Miért állítom mégis azt, hogy a hazai német nemzetiség rohamléptekkel halad a magyar többségbe való beolvadás felé?

Azért, mert egyre inkább eltűnnek azok a szemmel látható jellegzetességek, amelyek a svábokat megkülönböztetik a magyar többségi nemzettől.

1. *Nyelvhasználat.* Hol lehet manapság Pilisszentivánon sváb szót hallani? Az otthon falai között a családtagok beszélnek még egymással svábul, az udvaron és az utcán a szomszédok és az ismerősök, esetleg az üzletben is, de az eladóval már csak nagyon ritkán, a kocsmában, a templom előtt, az anyanyelvi egyesületben és néhány munkahelyen egymás között. A községházán, az orvosi rendelőben, a postán, az iskolában kizárólag magyar nyelven folyik minden, kivéve az iskolai német nyelvórákat és szakköröket. A német tájnyelv egyértelműen visszaszorult a privát szférába.

2. *Kihalóban van az ősök szellemi öröksége is.* Már nem hallani német éneket sem a kocsmában, sem az utcán, az édesanyák már nem tudják megtanítani gyermekeiknek a régi német mondókákat, versikéket, játékokat, kiszámolókat, vagy elmesélni a régi meséket, mondákat. A szokások világában is nagy változások történtek: nincsenek már hagyományos bálók, a diszkóban bármelyik hétvégén lehet táncolni, még böjti időszakban is. A halott mellett sincs már közös imádkozás és virrasztás, mert a halottat a lehető leggyorsabban elszállítják, de egyébként is a legtöbben kórházban halnak meg.

3. Az *anyagi kultúra* sem különbözteti meg már a német nemzetiséget a többségi magyartól. Házaik a mai ízlésnek és technikának megfelelően ugyanúgy épülnek, mint bárhol másutt az országban, a régi népviseletet már csak fényképről és a falumúzeumban kiállított darabokból ismerhetik a fiatalok ugyanúgy, mint a gazdálkodás és a háztartás eszközeit is. Az étkezési szokások is uniformizálódnak: a tipikus sváb konyha ételei (krumplis kenyér, házi tészták, rétes, krumpligombóc) egyrészt munkaigényességük, másrészt a nyersanyagok könnyebb bolti beszerezhetősége miatt kiszorultak az étlapról. Már az a szokás is csak nyomaiban él, hogy bizonyos napokon bizonyos ételeket szokás főzni: kedden és csütörtökön húslevest, szerdán rétest, pénteken bablevest és babfőzeléket krumpligombóccal. A gyermekágyas édesanyához sem megy már a komaasszony, és nem viszi cserépedényben a hagyományos ételeket. A kézműipar szakemberei is kihaltak, újak pedig nem nevelődtek, mert a termelés nagyipari méretei miatt feleslegessé váltak. Nincs már a faluban kádár, szíjgyártó, szabó, cipész, aki ebből az iparúzésből élne meg.

Visszakanyarodva tehát az eredeti problémafelvetéshez: a nyelvi asszimiláció, illetve nyelvváltás jelenségét és kétségtelen tényét szeretném a kérdőíves vizsgálat eredményeivel szemléltetni és bizonyítani.

A község jelenlegi jellemzői és története

Pilisszentiván a Budai-hegység északi határán fekszik az Aranyhegyi-patak völgyében, ami meghatározó jelentőségű volt a 2,5 km hosszú utcafalú képének kialakulásában. Az első házak a patak völgyében épültek, de a szőlőművelés megszűnése miatt parcellázásra került szőlők beépítésével a falu lassan kúszik felfelé a domboldalakon. A község Budapest központjától mintegy 20 km-re fekszik. A völgyet közvetlenül 250-300 méter magas hegyek és dombok fogják közre, de látható a faluból a Nagyszénás is, amely 550 méter magas.

A főváros (az Árpád-híd) a Volánbusz sűrűn közlekedő buszjárataival (munkanapokon 26 körjárat) 45 perc alatt megközelíthető, ami az ingázásnak rendkívül kedvez. Vasúti megállóhely a szomszédos Pilisvörösváron van, gyalog a falu központjából 15 perc alatt elérhető. Ennek ellenére nem játszik szerepet a falu közlekedésében, mert autóval vagy busszal könnyebben és gyorsabban lehet bejutni a városba.

A község infrastruktúrája az 1989-es rendszerváltás óta látványosan fejlődött: bekötötték az országos gázhálózatba, 500 új telefonvonalat kapott, és elkészült a csatornázás is. Ami még hátra van és égetően fontos, az a mellékutak aszfaltozása, főleg a domboldalakon.

A közellátás jónak mondható. 7 magánkézben levő kis élelmiszerbolt, 3 zöldségüzlet, 3 hús-, 1 iparcikk, 1 ruházati, 2 vegyes ajándék, 1 papír és 3 virágbolt biztosítja a közellátást. Van posta és gyógyszertár is. Vendéglátással 2 étterem és 7 italbolt foglalkozik. Ezek közül legrégebbi a Schuck kocsmá, ahol esténként folyik a hagyományos kártyázás, és alkalomadtán régi német énekeket is lehet hallani. A lakosság egészségügyi ellátását 2 körzeti és 1 fogorvos, 1 védőnő, valamint a szomszédos Pilisvörösvár szakorvosi rendelőintézete és mentőállomása végzi.

1990-1991-ben központi antenna felállításával kábeltévé hálózatot alakítottak ki; amelybe a háztartások mintegy háromnegyed része be van kötve. Így lehetővé vált a német nyelvű műholdas adások vétele, és ezek nézettsége a kérdőívem tanúsága szerint messze meghaladja a magyar nyelvű adások nézettségét.

A községben egy *nemzetiségi óvoda* működik 5 csoportban 150 gyerekekkel. Nemzetiségi jellege abból adódik, hogy heti két német nap van, amikor a foglalkozások és az egyéb kommunikáció is, amennyire lehet, német nyelven folyik. Nem svábul, hanem a német irodalmi nyelven, mert csak egy-két idősebb dada beszél a német nyelvjárást. A német foglalkozásokat 3 német szakon végzett, egy képzés alatt álló és egy képesítetlen óvónő tartja.

A 8 osztályos *általános iskola* 1995 januárja óta kéttannyelvű nemzetiségi és művészeti iskola. 391 tanulója 9 némettanár oktatja. Közülük egy vendégtanár, aki anyanyelvi szinten beszél németül, egy német szakon végzett tanár, két tanár átképzés alatt van, két tanár német nyelvvizsgával rendelkezik és 3 németből képzetlen. A nyelvet heti 5 órában tanítják, ezenkívül osztályonként két tantárgyat is. Alsó tagozatban éneket, környezetismeretet, népi táncot és testnevelést, felső tagozatban éneket, történelmet (5. osztály) és földrajzot (6., 7., 8. osztály) tanulnak németül. Az általános iskola épületében két osztályos ügyviteli szakiskola is működik, valamint itt található a községi *könyvtár* is, mely hetente 2x2 óra hosszat tart nyitva, állománya körülbelül 8000 kötet, ebből 10 db (!) német nyelvű, régi könyv. 30 beiratkozott olvasójának csak mintegy 1/4-e felnőtt. Az iskolai könyvtárban valamivel jobb a német könyvek aránya, mert mintegy 1200 kötetből 60 német nyelvű. Művelődési ház nincs, ott néhány éve diszkó működik.

Az *egyesületek* mind az iskola épületében kaptak helyet: a 45 tagú fesztiváldíjas énekkar, a 30 tagú tánccsoport, a német anyanyelvi egyesület, a faluszépítő egyesület, a polgárőrség és a cserkészcsapat. A sport területén a futballcsapat és a női kézilabdacsapat érdemel említést.

A község lakossága a betelepítés óta szinte kizárólag római katolikus *vallású*. Az egyházmegye az egyházközséget 3050 fővel tartja nyilván. A katolikusok között van néhány református is, akik a szomszédos Pilisvörösváron levő református templomban gyakorolhatják vallásukat, valamint akad 1-2 baptista is. Vasárnaponként egy német nyelvű szentmisét tart a plébános, akinek német nyelvtudása a mise megtartásához elegendő, de a szentbeszédet magyarul mondja. Német nyelvű szentmise a községben mindig is volt, a második világháború, illetve az azt követő időszak sem szakította meg ezt a folytonosságot. Az ősi német népeleket, melyeket még a bevándorlók hoztak magukkal, a hívek mind a mai napig buzgón éneklnek.

1990 karácsonya óta havonta 600 példányban 16 oldalon jelenik meg a *Szentiváni Újság / Sanktiwaner Zeitung*, melyben változó terjedelemben ugyan (2-4

oldal), de mindig van német nyelvű rész. A német nemzetiség országos lapjának, a *Neue Zeitung*nak 24 előfizetőjét tartják nyilván a postahivatalban.

1988-ban írták alá a Pilisszentiván és Marktleugast (NSZK / Bajorország) közötti *partnerkapcsolatról* szóló okiratot. Ez a kapcsolat azóta is igen jól működik, és pozitív irányban befolyásolja a német nyelvhasználatot, iskolai cseréken keresztül pedig motiválja a gyerekek nyelvtanulását.

A nemzetiségi lét és identitás megőrzésének szándékára utal az a tény, hogy a községben 1994. december 11-én - élve a kisebbségi törvény adta lehetőséggel - a lakosság 5 tagú *kisebbségi önkormányzatot* választott, amely jól működik, és eddig még nem volt konfliktusok forrása.

1989, a piacgazdaságra való áttérés óta a községben jelentős mértékben megcsappant a munkahelyek száma, és a foglalkoztatottsági helyzet szinte áttekinthetlenné vált. A községházán pontos, sőt egyáltalán valamiféle nyilvántartás nem található a községben működő üzemekről. Tudomásom szerint a Tungsram-Schröder Rt. lámpatest előállító üzeme 25 főt foglalkoztat, ebből 18 szentiváni. A PEVDI bőrdíszmű üzemében 100 fő dolgozik, ebből 45-en a környező községekből járnak át, 55 fő szentiváni. Osztrák és német partnerekkel dolgoznak, ezért nagy jelentősége van a német nyelvtudásnak. Az 1968-ban még 786 főt foglalkoztató barnaszénbánya 1969. december 31-én megszűnt, helyét és dolgozóinak egy részét (mintegy 350 főt) a Kőfaragó Vállalat vette át, amely ilyen formában már nem működik, hanem három kis kft. dolgozik a helyén. Ezek összesen 25 szentiváni dolgozót foglalkoztatnak. A dolgozók szinte mind fiatalok, itt sváb szót már csak elvétve lehet hallani, amikor idősebb vevők egymás között beszélgetnek. Említésre méltó még a pékség, ahol mintegy tízen dolgoznak, valamint a kőműves mester, aki szintén tíz embernek ad munkát.

A községben mezőgazdasági termelés és állattenyésztés egyáltalán nem folyik, csupán néhány ház mellett van kis zöldséges kert vagy tartanak néhány disznót, tyúkot, nyulat.

A 2285 feldolgozott kérdőív alapján az derült ki, hogy 1295 fő (az iskolásokat és nyugdíjasokat is beleértve) nem ingázik, 987 dolgozó pedig naponta ingázik munkahelye és lakóhelye között. Mivel a minta a falu lakosságának kétharmadát teszi ki, reprezentatívnek tekinthető, ezért helytálló az a megállapítás, hogy a lakosság négytizede ingázó. Az ingázók száma azóta is (az adatfelvétel 1990-ben zajlott) folyamatosan növekszik, mert a kis cégek egyre-másra zárnak be, és helyettük nem alakulnak újak. Ez a tény meghatározó jelentőségű a német tájszólás elhagyásának folyamatában. Az egyén, aki napjainak nagy részét más nyelvi környezetben tölti, és alkalmazkodik az ottani többségi nyelvhasználathoz, elhagyja azt a nyelvet, amelyiken kevésbé tud kommunikálni. Nagyobb óraszámiban használja a magyar nyelvet, ezáltal abban nagyobb a gyakorlata, a magyar szavak hamarabb eszébe jutnak, és már csak kényelmi szempontból is többet fog az otthonában magyarul beszélni. Hazajön a magyar nyelvű munkahelyi környezetből és mi várja otthon? Ha a klasszikus nagycsaládot vesszük, és esetleg a szülők is még együtt élnek a családdal, akik keveset járnak el otthonról, azokkal még jól esik svábul beszélni. A feleség, ha nem is jár el otthonról dolgozni, akkor többnyire magyar újságot olvas, magyar rádiót hallgat, a nyilvános helyeken (üzlet, községháza, posta, orvos stb.) csak magyarul beszél. A gyerekek is magyarul beszélnek, mert szocializációjuk azon a nyelven történt, magyar iskolába járnak, ahol a német nyelv oktatása idegen nyelvként történik, mert az otthon használt sváb nyelvre már nem lehet alapozni. Így tehát az ingázóról „lekopik” a német tájszólás, nyelvileg asszimilálódik, beolvad a magyar nyelvű közegbe.

Az Országos Levéltár egy 1401. április 18-án kelt irata szerint a középkorban a község területén volt Iwanfelde helység. A török hódoltság előtt állítólag Battháza néven szerepelt, Fényes Elek helységnévtárában, az 1714. évi szemlén még Iwanfelde néven jegyzik. Az 1724-ben kelt települési szerződésben Praedium Szent Ivány szerepel, a Pilis előtagot pedig egy 1901. január 1-jén kelt hivatalos rendelet toldotta hozzá a község nevéhez.

A régi helység romjai és alapfalai 1714-ben még álltak, ugyanis a budai ágostonrendi szerzetesek, miután 1709-ben megkapták ezt a területet, 1714. október 3-án hivatalos határmegállapítást kértek, és ekkor Lendvay István 80 éves óbudai lakos azt vallotta, hogy Szent Ivány templomromjának köveit a törökök Vörösvárra szállították, és ott építkezésre használták fel. Erről tesz említést egy 1723-ban kelt irat is: „In Praedio Sz. Iván ... rudera Templi antiqui extant ... Spectat ad Reverendos Patres Augustinos Budenses.” A templom ma is használt, 50 kg-os lélekharangjának felirata: ANNO DOMINI 1665. Azt mesélik az öregek, hogy az 1838-as esőzések idején (ekkor volt a nagy pesti árvíz is) a Jagerwiesen árokban hozta a víz. Ez a tény is megerősíti azt a feltevést, hogy a török idők előtt legalább egy templom vagy egy kolostor lehetett a község délnyugati határterületén.

A mai község területének németekkel történt betelepítése az 1689-ben kibocsátott királyi telepítési rendelet eredménye. A telepítés első, úgynevezett Károly-féle szakaszában (1689-1740) jelentkeztek az első betelepülők a terület birtokosainál, a budai ágostonrendi szerzeteseknél. Az öt letelepedni kívánó német család 1724. április 24-én kötötte meg a birtokosokkal a települési szerződést, melyben rögzítették többek között a családonként járó földterület nagyságát, az adómentes évek számát, azok lejártá után a beszolgáltatás mértékét, valamint az egyéb jogokat és kötelezettségeket is. Az anyakönyvekből ismert az első betelepültek neve és származási helye is. Heinrich Hessing „Lohr”-ból, Peter Paxian „Lohr am Main im Mainzischen Craiß unter wyrzburg”-ból, Heinrich és Hans Mezger „Parthenstein auß dem Mainzer Craiß”-ból, Lorenz Eisenkrammer pedig „oberwißä auß dem Mainzerland”-ból érkezett családotul. Számunkra itt az a fontos, hogy középnémet vidékről jöttek és keleti frank, a később érkezettek pedig rajnai, illetve középfrank nyelvjárást beszéltek, mivel eredeti lakóhelyük Köln, Trier és Mainz környékén volt. A betelepülők elsősorban mezőgazdasággal foglalkoztak, bár „termőföldjük gyenge, kevés az igásállatuk, szántójukat kapával művelik”. A talaj nagyrészt futóhomok, itt-ott köves, vízmosásos, agyagos. A domboldalakat szőlővel ültették be, mert a napsütötte déli lejtőkön az hozta a legtöbb termést. A falu határában levő erdőkben sok vad élt (farkas, vaddisznó, vadmacska, szarvas, őz, róka, borz, nyúl, fogoly, szalonka stb.), de a települési szerződés megtiltotta a parasztoknak a vadászatot. A betelepülőknek maguknak kellett megépíteniük első házaikat, amihez bőven találtak alapanyagot a természetben: fát, agyagot és meszet. A Budai Ágostonosok archívumában fennmaradt egy szerződés 1723-ból, amely szerint Piner Josef és Giellinger Bartholomäus pilisvörösvári lakosoknak mészégető kemence felállítását engedélyezik a Pilisszentiván határában levő Fehér-hegyen:

A község életében hatalmas változást hozott a szénbánya megnyitása. 1851-ben a „Schuhnagel-graben” természetes kibúvásán kezdtek barnaszenet bányászni. A bánya vízveszélyes volt, ezért 10 év múlva bezárták, és csak 1892-ben nyitották meg újra. A belga érdekeltségű Budapestvidéki Kőszénbánya Rt. kezelésében a bánya erőteljes fejlődésnek indult. Több aknát is mélyítettek: az Irma-, Erzsébet-, Solymár- és Hungária-aknát. A századfordulón nagy létszámban érkeztek bányászok Brennebergből, Stájerországból és Alsó-Ausztriából. 1900 és 1910 között, tíz év alatt majdnem megduplázódott a község lakóinak száma. Az idegenből érkezett

bányászokat eleinte barakkokban szállásolták el; majd felépült egy bányászkolónia is. A bevándorló bányászok természetesen magukkal hozták és itt is használták dunai-bajor nyelvjárásukat, amely szám szerinti fölénye miatt magához „idomította” a helybeliek eredetileg frank nyelvjárását. A bánya 1945-ben történt államosítása utáni fejlesztése azt eredményezte, hogy 1965-ben, „a csúcson”, 1213 dolgozót foglalkoztatott. Sok bányász járt ide dolgozni a környező - szintén német nemzetiségű - községekből is, a kommunikáció nyelve a bányában a sváb volt. A szakkifejezéseket is csak németül használták, ezeket a magyarok a magyar kiejtéshez igazították és úgy használták (például die Schicht *sikta* ‘műszak’, die Lutte *lutni* ‘légvezető cső’, die Maßerei *mászerej* ‘mérőrúd’, laden *lódol* ‘robbanótöltetet elhelyez’, die Kuppel *kupli* ‘vontató és vontatott jármű összekötésére szolgáló szerkezet’, der Schießdraht *súzdrott* ‘robbantáshoz használt drót’ stb.). 1965 után a bánya termelése a szentelepek kimerülése folytán minőségileg és mennyiségileg is visszaesett, gazdaságtalanná vált, a szentet kiszorították az olcsóbb energiahordozók, ezért a bányát 4 év múlva bezárták. Ezzel a község életének egy igen jelentős fejezete zárult le.

Így vált a 18. század közepén mezőgazdaságból élő német telepeselek által alapított önellátó falucskából 200 év alatt a főváros vonzáskörzetéhez tartozó modern lakófalú, amely sem számottevő iparral, sem mezőgazdasággal nem rendelkezik. Lakóinak többsége ingázó, helyben csak a közellátást biztosító kisiparosok, kereskedők, iskolai és óvodai alkalmazottak és a néhány kisebb üzem dolgozói találhatnak munkát. Ez a fejlődési irányzat nem egyedi, a nagyobb városok környékén mindenhol végbemegy. Oka egyértelműen a 20. századi általános ipari fejlődés, az urbanizáció, a mobilitás és a kommunikáció erőteljes fejlődése. Megszűnt az a korábbi sorsközösség, melyben az egyén rá volt utalva a közösségre, a rokonságra, mert például a betakarítást, házépítést, disznóölést nem tudta egyedül elvégezni. A mai átlagember munkájának elvégzésével hazajön, pihenés címén befelé fordul, elfoglalja magát saját mindennapi kis gondjainak megoldásával, fogyasztja a tévé és az újságok által rázúdított kultúrát. A korábban zárt faluközösség fellazult, összetartó ereje meggyengült.

A vizsgálat módszere

A kérdések, amelyekre választ kerestem, a következők:

1. Szám szerint hányan vannak a községben, akik még tudnak svábul? Milyen nagy a pilisszentiváni német nyelvsziget? 2. Milyen összetételű az a réteg, amely svábul tud és azt használja? 3. Mely tényezők befolyásolják a községben a nyelvhasználatot? 4. Milyen túlélési esélyei vannak a pilisszentiváni német nyelvjárásnak?

Az 1. és 2. kérdés megválaszolásához eszközként a *kérdőívet* használtam, mert nagy mennyiségű számszerű adat felvétele volt a cél. Szerettem volna százszázalékos adatfelvételt elérni, de ez technikai okokból (sokan nem voltak otthon, sokan megtagadták az adatszolgáltatást) nem volt megvalósítható. A két hónapig tartó adatfelvétel eredményeként 2285 kérdőívet (az összlakosság 65,9 százaléka) sikerült feldolgozni. Az adatfelvételt 7. és 8. osztályos iskolások végezték. Kikérdezés alapján ők töltötték ki a kérdőíveket, mert ők tudták pontosan, mit, hogyan és hova kell beírni.

A kérdőív is tulajdonképpen interjú, de zárt struktúrával rendelkezik. A lazább szerkezetű szóbeli interjú inkább minőségi szempontból feldolgozásra kerülő adatok felvételére alkalmas, míg a szigorúan megszerkesztett interjú, a kérdőív, mennyiségi szempontok érvényesítését teszi lehetővé. A válaszokat előre kategorizáltam, hogy megkönnyítsem a kiértékelést és biztosítsam az összehasonlíthatóságot. (például

„Hogyan érezné magát a községben, ha már nem lehetne az utcán sváb szót hallani? Jobban - rosszabbul - mindegy”) Értékelhető válaszokat kaphattam volna úgy is, ha szöveges válaszok tartalmát utólag sorolom be a „pozitív - negatív - semleges” kategóriákba. Nagy adathalmaz esetében ez jóval több időt és energiát vett volna igénybe. Nem kategorizált válaszokat vártam számos további kérdésre. Ezek kategorizálása a kiértékeléskor történt. Mivel konkrét szociális tényadatok gyűjtése volt a cél, csupán két kérdés célozta meg a szubjektív beállítottságot, ezért mindenhol zárt kérdéseket alkalmaztam. Két kérdés az alanyok véleményét, beállítottságát volt hivatott felmérni. Itt fejtörést okozott a válaszkategóriák megadása. Ha csak az igen - nem dichotómia áll a válaszadók rendelkezésére, akkor átgondolatlan általánosításra kényszerülnek, de mindenképpen állást kell foglalniuk. Ha viszont egy semleges kategória által megkapják az állásfoglalás alóli kibúvás lehetőségét, akkor sok semmitmondó válasz keletkezik. Ez viszont jelentheti azt is, hogy a kérdés megválaszolása valóban nehéz, mert sok tényezőtől függ.

A 3. felvetett kérdés megválaszolásához szintén kérdőív segítségével gyűjtöttem anyagot, melynek terjedelme 9 oldal. Kitöltése minimum fél órát vett igénybe, de idősebb emberek esetében, akik közben élettörténetüket is elmesélték, gyakran másfél-két óra hosszát is eltartott. A második kérdőívvel azt a csoportot céloztam meg, amely az első kérdőíven azt állította, hogy nagyon jól, illetve jól ért és beszél svábul. Ennek a csoportnak 10 százalékát vizsgáltam meg, mégpedig nem véletlenszerűen kiválasztott alanyokat, hanem nem, kor és foglalkozás szerint megközelítőleg olyan' összetételű mintát, mint az a csoport (702 fő), amelynek a sváb, mint kommunikációs eszköz valóban rendelkezésére áll. Ezeket a kérdőíveket mind személyesen vettem fel. A II. kérdőív kiértékelése folyamatban van, annak eredményei külön tanulmány tárgyát képezik majd.

Eredmények

1. Nyelvtudás

A község lakossága a Polgármesteri Hivatal adatai szerint 1990. január 1-jén 3541 fő volt. Ebből 76 fő 3 éven aluli, akiknek a nyelvhasználatát még nem lehet értékelni, ezért összesen 3465 személyt kellett volna kikérdezni, hogy a felmérés teljes legyen. Technikai (például nem voltak otthon), illetve személyes okokból (nem akartak válaszolni) ez természetesen nem sikerült. Összegyűjtésre és kiértékelésre került 2285 kérdőív, az összlakosság 65,9 százaléka, kerekítve kétharmada. Ez elegendő adat ahhoz, hogy az egész községre vonatkozó érvényes következtetéseket vonjunk le belőle.

A kérdőív 14. kérdése, mely számomra a vizsgálat első lépcsőjében a legfontosabb volt, így szólt:

„Melyik nyelvet milyen fokon érti, illetve beszéli?”

A válaszokból egyelőre csak a sváb nyelvtudást illető adatokat vettem ki, értékelésük a következő számokat eredményezte:

4. táblázat: A község lakosságának sváb nyelvtudása

	Nagyon jól	Jól	Rosszul	Egyáltalán nem
Érti	A, X	A, X	B, Y	C
Beszéli	A	A	X, B	X, Y, C

A összesen 702 fő (30,6%)
 X összesen 136 fő (6%)
 B összesen 233 fő (10,2%)
 Y összesen 53 fő (2,3%)
 C összesen 1160 fő (50,8%)

Tehát Pilisszentivánon összesen 1122 személy (a megkérdezettek 49,1 százaléka, a falu lakosságának majdnem egyharmad része) állította magáról azt, hogy valamennyit tud svábul. Mivel olyan eset ritkán fordult elő, hogy egy „bevándorolt”, akit a nyelvközösség befogadott, feladta volna anyanyelvét, mondhatjuk azt, hogy a község lakosságának majdnem fele német nemzetiségű. A kérdést és a választ itt tudatosan leegyszerűsítettem, mert a problematika részletes elemzése messze túlhaladná ennek a beszámolóknak a kereteit. Problematikus először is az, hogy ki milyennek ítéli a saját nyelvtudását. A nyelvtudás objektív mérését nem lehet egy ilyen vizsgálatban megoldani, ezért a megkérdezettek szubjektív ítéletére kellett hagyatkozni. Ezenkívül nem léteznek olyan objektív kritériumok sem, amelyek alapján egy-egy személyt egy bizonyos nemzetiséghez tartozónak lehetne nyilvánítani. A nemzetiségi nyelv tudása a nemzetiségi tudatnak egyik legfontosabb összetevője, ugyanakkor nem kizárólagos feltétele, főleg napjaink erőteljes nyelvi asszimilációs folyamatait ismerve nem az.

2. Nyelvhasználat

5. táblázat: „Melyik nyelvet használja a leggyakrabban?”
 magyar – sváb - német irodalmi

Magyar	Sváb	Magyar és sváb
2067 (90,4 %)	75 (3,28 %)	107 (4,7 %)

Ezzel tulajdonképpen meg is válaszoltuk azt a kérdést, hogy milyen nyelven beszélnek manapság az emberek Pilisszentivánon: 90 százalék magyarul, 10 százalék pedig svábul. Ebből a megállapításból figyelemre méltó következtetést csak akkor tudunk levonni, ha összevetjük a nyelvtudással. 702 ember mondta azt magáról, hogy nagyon jól, illetve jól ért és beszél svábul, tehát képes lenne mindennapi kommunikációja során túlnyomórészt ezt a nyelvet használni. Közülük 501-en (71,3 százalék) mégis a magyar nyelvet használják leggyakrabban. Ennek okait a későbbiekben részletesen kifejtem.

3. Anyanyelv

6. táblázat: „Melyik nyelvet tanulta elsőként az édesanyjától?”
 magyar - sváb

Magyar	Sváb	Magyar és sváb
99 (78,7 %)	403 (17,6 %)	58 (2,5 %)

461 ember mondta azt, hogy anyanyelve sváb. Ha ezt a számot összehasonlítjuk a KSH adatával, amely az 1990. január 1-jei népszámlálás eredményén alapul,⁶ nagy különbséget látunk. A KSH adata szerint ugyanis Pilisszentivánon csak 180 személy anyanyelve német, pedig a népszámlálás a lakosság egészét vette számba, míg az általam végzett felmérés csak a lakosság kétharmadára terjedt ki. Így is több, mint

2,5-szer többen vallották anyanyelvüknek a svábot. Ez egyrészt a névtelenül kitöltött kérdőívnek és a személyemnek szóló bizalomnak tudható be, másrészt viszont azzal is magyarázható, hogy a népszámlálás a németet adta meg választási lehetőségként. Sok ember ekkor az irodalmi németre gondolt, mert a svábok köztudatában benne van az, hogy az otthoni nyelvjárásuk igen messze van az irodalmi némettől, és inkább a magyart adta meg anyanyelvként.

A számokat enyhén kerekítve azt mondhatjuk, hogy a megkérdezettek 20 százaléka (461 fő) anyanyelvként tanulta meg a svábot, viszont csak 10 százalék (182 fő) használja. Itt konkrétan a számok tükrében is tetten érhető a nyelvváltás. A nyelvhasználatnak a magyar irányában történő eltolódását mutatja az a számadat is, mely szerint a 702 svábul nagyon jól, illetve jól tudó ember közül csak 75 (10,68 százalék) használja leggyakrabban a svábot, 107-en (15,2 százalék) pedig mennyiségileg körülbelül egyforma gyakorisággal használják a svábot és a magyart. A svábul tudók mintegy 3/4-e a magyart használja leggyakrabban. Mivel ez nem magyarázható a nyelvtudás hiányával, okait máshol, külső körülményekben kell keresni. A nyelvhasználatot befolyásoló, az egyéntől független körülmények Pilisszentiván esetében a következők:

- Történelmi események. A második világháborúért Magyarországon a német nemzetiséget is felelősnek kiáltották ki, kitelepítéssel és elnyomással akarták kollektíven megbüntetni a svábokat. A kitelepítés borzalmaitól Pilisszentivánt megmentette a szénbánya, mert a bányászokra nagy szükség volt az újjáépítésben. Csupán néhány család került a nagy zűrzavar közepette Németországba, sokan a mai partnerközségbe, Marktleugastba menekültek. Az ötvenes években Szentivánon is több nyilvános hely falán ott függött az emlékeztető táblácska: „Magyarországon vagyunk, magyarul beszélünk.” A nyelvjárás használatát igyekeztek meggátolni, mert a politikusok nagyon is jól tudták, hogy „nyelvében él a nemzet”.
- Mobilitás és urbanizáció. Ez a folyamat nem csak Pilisszentivánra, hanem egész Európára jellemző. Az ipari és technikai fejlődéssel a távolságok zsugorodnak, az életkörülmények megváltoznak, a tömegkommunikáció minden háztartást „behálóz”. Az általános munkamegosztás azt eredményezte, hogy a háztartások áttértek az önellátásról a pénzkereseten alapuló megélhetésre, a mezőgazdasági termelés szinte teljesen megszűnt. A helyi munkalehetőségek beszűkülése nem okoz áthidalhatatlan problémát, a főváros közelsége tálcán kínálja az ingázás lehetőségét, az ingázók pedig kiszakadnak eredeti nyelvi környezetükből. A fiatalok könnyen találnak maguknak házasársat máshol, már nem fektetnek súlyt arra, hogy a svábok egymás között házasodjanak.
- Értékítélet, presztízs, attitűd. Sokak véleménye szerint a sváb nem „szalonképes”, nem előkelő, hanem „parasztos”, nem lehet vele messzire jutni, csak a ház körüli egyszerű dolgokról lehet ezen a nyelven beszélgetni. Presztízse a magyarhoz képest alacsony - volt! -, sok szülő inkább magyarul tanította meg gyermekét, hogy könnyebb legyen neki a magyar nyelvű óvodában, illetve iskolában, társai ne nevéssék ki. Nem jó az, ha valaki nyelvi „kilóg” a közösségből, amely megszilárdult és elismert nyelvi normával rendelkezik, mert azt az embert könnyen kiközösítik. Itt belép a számszerű „túlerő” szabályozó és meghatározó szerepe: a kisebbség inkább feladja magát, ha nyelvi öntudata konfliktusok forrása lehet.
- Nyelvsziget-helyzet. A magyarországi német nyelvjárások, mivel a nagy német nyelvterülettől elszakadt részek, és kapcsolatban állnak az

„anyanyelvterülettel”, tipikus példái a nyelvszigetnek. Magyar nyelvi környezetbe vannak beépülve, a hivatalos nyelv is a magyar, amely minden tekintetben különbözik a némettől, hiszen nem az indoeurópai, hanem a finnugor nyelvcsaládba tartozik. A nyelvszigetek nyelvi közösségének tagjai általában kétnyelvűek. Ez a kétnyelvűség lehet teljes értékű kétnyelvűség (bilingvizmus), amikor is mindkét nyelvet egyenértékűen használják bármely kommunikációs helyzetben, de lehet funkcionális kétnyelvűség (diglosszia⁷), amikor is mindegyik nyelvnek megvan a közmegegyezésen alapuló általánosan elfogadott használati területe. A felmérés eredménye szerint Pilisszentivánon is ez a helyzet alakult ki. *„Hol beszél svábul olyan emberekkel, akik tudnak svábul? többnyire néha - soha”* - hangzott a kérdés. A válaszokhoz (N=72) pontértéket rendelve (többnyire = 1 pont, néha = 0,5 pont) a következő eredmény jött ki:

7. táblázat: Hol használja a sváb nyelvet?

Hol?	Pontérték
otthon	59,0
az utcán	49,0
az üzletben	30,5
a postán	9,0
a község házában	6,5
a templom előtt	34,5
a munkahelyen	24,0

- Egyértelmű, hogy a sváb a nyilvános helyekről kiszorulóban van. Formális helyzetekben nem használják egyrészt azért, mert az ország hivatalos nyelve a magyar, másrészt pedig azért, mert ez a nyelvi kód nem képes eleget tenni a formális közlési igényeknek, nincs meg hozzá a szókinccse, a hivatalos helyek fiatal alkalmazottai pedig nem is beszélnek. Az ilyen di presztízsű nyelv félreáll, helyét a magasabb presztízsű nyelv foglalja el, a nyelvi közösség tagjai nyelvváltáson mennek keresztül, és az alacsonyabb presztízsű nyelv idővel kihal. Ez a folyamat nem robbanásszerűen megy végbe, hanem igen hosszú ideig, több generáción át is tarthat. Kiindulási pontja a két egymás mellett élő nyelvi közösség teljes egynyelvűsége, ami az egymással való kommunikálás igényének megjelenésével bilingvizmussá alakul, a kiegyensúlyozott kétnyelvűség pedig külső társadalmi hatásokra vagy egyszerűen a nagy számok törvényének megfelelően diglossziává fejlődik. A két nyelv keveredésének különböző fokozatain keresztül a két közösség ismét eljut az egynyelvűséghez, amely már egy közös egynyelvűség, majd a kulturális különbségek elmosódásával a kisebbség akkulturációja is végbemegy. Ezt a prognózist támasztják alá a magyarországi kisebbségek körében végzett más szociológiai kutatások is.⁸

4. A svábul tudó réteg szociális összetétele

A község vizsgált lakosságának szociológiai jellemzőit összehasonlítva a svábul tudók csoportjának jellemzőivel a következő számszerű eredményeket kaptam:

8. táblázat: Kor és nyelvtudás

Korcsoport	Egész minta (N=2292)	Svábul tudók (n=702)
82 év fölött (szül. 1909 előtt)	29 fő = 1,27 %	20 fő = 2,85 %
82-65 év (szül. 1925-1909 között)	274 fő = 11,95 %	175 fő = 24,93 %
65-45 év (szül. 1926-1945 között)	542 fő = 24,96 %	297 fő = 42,31 %
45-30 év (szül. 1946-1960 között)	575 fő = 25,09 %	169 fő = 24,07 %
30-15 év (szül. 1961-1975 között)	456 fő = 19,90 %	32 fő = 4,56 %
15-3 év (szül. 1975 után)	416 fő = 18,15%	9 fő = 1,28 %

Az eredmények, mivel a minta elég nagy, általános érvényű következtetések levonását is lehetővé teszik. 1945, a második világháború befejezésének éve, fordulópont a nyelvtudás és kor kapcsolatát szemléltető táblázatban is. Az 1945 előtt született korosztályokban magasabb a svábul tudók aránya, a később született korosztályokban ez az arány megfordul, 1960-tól kezdve pedig drasztikusan lecsökken. Ez az adat egyértelműen bizonyítja, hogy a nyelvek sorsa követi az azt beszélő közösségek sorsát, és politikai eszközökkel befolyásolható. A vizsgált esetben azonban az arányok átbillenését nem csak a politikai események okozták, hanem azok egybeesése századunk robbanásszerű ipari, urbanizációs és mobilitásbeli fejlődésével. Azért nem magyarázható a pilisszentiváni németek nyelvváltása pusztán politikai okokkal, mert ez a folyamat politikai beavatkozás nélkül Magyarország többi nemzetiségének körében is végbemegy.⁹

9. táblázat: Nem és nyelvtudás

	Egész minta (N=2292)	Svábul tudók (n=702)
Férfi	1086 fő = 47,38 %	306 fő = 43,59 %
Nő	1207 fő = 52,66 %	396 fő = 56,41 %

Az adatok tanúsága szerint a nem és a nemzetiségi nyelv tudása, illetve megőrzése között nincsen ok-okozati kapcsolat. A nők magasabb aránya a svábul tudók között a nem és az életkor között fennálló közismert és a demográfiai kutatások által igazolt összefüggés eredménye: mivel a nők várható életkora magasabb, nagyobb számban vannak jelen az idősebb korosztályokban.

10. táblázat: Jelenlegi munka jellege és nyelvtudás

	Egész minta (N=2284)	Svábul tudók (n=697)
Fizikai	1342 fő = 58,76%	562 fő = 80,63%
Szellemi	942 fő = 41,24%	135 fő = 19,37%

(N és n azért változott, mert néhány kérdőív nem, vagy értékelhetetlenül tartalmazta a kiértékelt adatot.)

11. táblázat: Jelenlegi foglalkozás és nyelvtudás

	Egész minta (N=2281)	Svábul tudók (n=697)
tanuló	588 fő = 25,78%	19 fő = 2,73%
ipari	685 fő = 30,03%	221 fő = 31,71%
mezőgazdasági	5 fő = 0,22%	0 fő =
szolgáltató	306 fő = 13,42%	82 fő = 11,76%
közigazgatási	oktatási	81 fő = 3,55%
háztartásbeli	nyugdíjas	611 fő = 26,79%
egyéb	5 fő = 0,22%	1 fő = 0,14%

A jelenleg inkább fizikai jellegű munkát végzők aránya a svábul tudók között több mint 80 százalék, míg az egész mintában alig 60 százalék. Ennek egyik oka lehet az adatok abból következő torzulása, hogy a nyugdíjasok és háztartásbeliek a fizikai, míg a tanulók a szellemi kategóriába kerültek. Másik oka viszont abban rejlik, hogy a fizikai jellegű munkát végzők kevésbé szakadnak el az eredeti környezetüktől, könnyebben találnak munkát helyben, és közlési igényeiket az alacsonyabb kiépítettségű és presztízsű sváb még ki tudja elégíteni. Az értelmiségiek, a szellemi munkát végzők többsége a közeli fővárosban dolgozik, munkahelyének nyelve a magyar, napi nyelvhasználatának nagyobb részét szükségszerűen a magyar teszi ki. A munkával kapcsolatos elvontabb gondolatait svábul nem is tudná megfogalmazni, mert a nyelvjárás szókincsében kevés a gondolati dolgokat és fogalmakat jelölő szó. A nyelvjárás a 18. században kiszakadt eredeti német nyelvi környezetéből, magyar „tető alá került”, és az irodalmi nyelv szerepét a magyar vette át. Az anyaországhoz fűződő kapcsolatok pedig kevésnek bizonyultak a folyamatos megújuláshoz, mert a nyelvjárásnak nyelvi nem volt mihez igazodnia. Feladata kimerült a mindennapi élet anyagi természetű dolgainak megnevezésében és leírásában.

A helybeli munkahely nyelvjárásmegtartó szerepét támasztják alá a következő szám adatok is:

12. táblázat: Munkahely és nyelvtudás

Munkahely	Egész minta (N=2282)	Svábul tudók (n=699)
Pilisszentiván	1295 fő = 56,75%	430 fő = 61,52%
sváb vagy német nyelvterület	372 fő = 16,30%	130 fő = 18,60%
egyéb	615 fő = 26,95%	139 fő = 19,89%

A svábul tudók közül többen dolgoznak helyben, illetve német vagy sváb nyelvterületen (80,12 százalék), mint az egész mintából (73,05 százalék). A különbség ugyan nem túl nagy, mindenesetre annak indiciumaként értékelhető, hogy a munkahely nyelvi közege befolyásolja a nemzetiségi nyelv tudását és használatát.

5. Összegzés

A statisztikai módszerekkel gyűjtött szám adatokat a szociológiai jellemzőkkel egybevetve megállapítható, hogy a pilisszentiváni német nemzetiségi lakosság asszimilációjában legfontosabb szerepet az életkor játssza. Ezért nagy valószínűséggel prognosztizálható, hogy a sváb nyelv az 1945 előtt született nemzedék kihalásával

már csak emlékké lesz. Az idő előrehaladására az embernek semmiféle befolyása nincsen, ezen a ponton tehát nem lehet belenyúlni a nyelv fejlődésébe. Természetesen más okok is közrejátszottak a jelenlegi helyzet kialakulásában, mint például a megfelelő nemzetiségi oktatás hiánya, a sváb nyelv visszaszorulása a privát szférába, kiépítettségének hiánya, gyenge kapcsolata a német irodalmi nyelvvel, politikai nyomás. A nyelvjárás megmentésének érdekében ezeken a pontokon még be lehet avatkozni, de meggyőződésem szerint semmiféle „felülről jövő” nyelvművelő, illetve nyelvfejlesztő intézkedés nem képes tartós eredményt elérni. A nyelv fejlődése ugyanis a társadalom fejlődésének eredménye, az emberek sorsát tükrözi, ezért a nyelvészek, nyelvművelők és szociológusok ezt a folyamatot megfigyelhetik, leírhatják, elemezhetik, de alakulását érdemlegesen nem tudják befolyásolni.

Jegyzetek

- ¹ Hutterer Miklós: *A germán nyelvek*. Budapest, Gondolat kiadó 1986. 318.
- ² Pilisszentiván község krónikája (Polgármesteri Hivatal Pilisszentiván); KSH népszámlálási adatok.
- ³ Dr. Kovacsics, József: Die Ungarndeutschen zwischen 1870-1941. In: Kovacsics, József (hrsg.): *Die Deutschen in Ungarn zwischen 1870 und 1980. Historisch-demographische Mitteilungen*. ELTE Statisztikai és Jogi Informatikai Tanszék, Budapest 1993. 70.
- ⁴ Dr. Kovacsics, József (Szerk.): *Die Deutschen in Ungarn zwischen 1870 und 1980. Historisch-demographische Mitteilungen*. Budapest 1993.
- ⁵ Klinger, András: Die Deutschen von Ungarn 1941-1980. In: Kovacsics, i. m. 75.
- ⁶ 1990. évi népszámlálás. *A nemzetiségi népességszáma egyes községekben (1960-1990)*. Központi Statisztikai Hivatal Budapest 1991.
- ⁷ Ferguson, Charles A.: Diglossia. In: *Word* 15 (1959), 325-340.
- ⁸ Radó Péter: *A baranyai német kisebbség nemzetiségi nyelvhasználata*. Országos Idegennyelvi Könyvtár. Budapest 1989. (kézirat); Radó Péter: *Asszimiláció és nyelvváltás a magyarországi szlovének körében (kutatói jelentés)*. Budapest, Magyar Gallop Intézet 1994. 32.
- ⁹ Radó Péter: *Asszimiláció és nyelvhasználat (Nemzeti kisebbségek Magyarországon)*. Budapest, Citoyen Kiadó, 1991.; Garami Erika - Szántó János: *Magyarországi szlovákok. Kutatói jelentés*. Budapest, Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés 1991.

MÁRIA MIRK

THE LANGUAGE USE OF GERMANS IN PILISSZENTIVÁN

Pilisszentiván, a Swabian village, is located 20 kilometres west of Budapest in the Buda Mountains. German settlers first began to migrate to the region in the 18th century (1724). Their “Danubian-Bavarian” German dialect, a combination of 18th century German and mixture of languages of their new homeland has been preserved for 250 years, up to the present day.

The village grew from an agricultural settlement into a mining village (1851-1970) and then into a modern “bedroom community”. The village has neither considerable industry nor agriculture, its inhabitants are mostly commuters to Budapest.

Due to industrialization, urbanization, the influence of the media and hostility towards Germans after World War II, the village’s German culture has become extinct. The dialect, as well, is dying out. A survey of 2/3s of the population shows that half understands and speaks the German dialect at least at a minimum level. The survey also indicates that only those born before 1945 use it in their day-to-day life. Young people hardly understand the dialect and don’t speak it at all. The survey shows that the completed linguistic and cultural assimilation of the German settlers will soon be completed. The survey also set other factors that influence the loss of the language like commuting, education and profession.

The community has attempted to cultivate German as a mother tongue and preserve the Germanic culture through teaching and association work such as a partner village but these efforts cannot revitalize the ancient German dialect. The majority of the growing generation is encouraged to learn standard German as a foreign language by cultural connections and the German mass-media, thus this generation can be a link with Germany and the German-speaking minorities.